

SANAT EĞİTİMİ TARİHİNE UZAK DOĞU'DAN BİR ÖRNEK: JAPON KANO OKULU*

Sinem ALPASLAN ASİLTÜRK¹

ÖZ

Bu araştırmanın amacı; sistematik sanat eğitimini uzun süre yaşatmış bir okul olarak, sanat eğitiminin tarihsel sürecinde incelenmesi gereken Japon Kano Okulu'nu, eğitim öğretim anlayışı ve sanatsal üretim yöntemleri temelinde tanıtmaktır. Böylelikle alana yönelik tarihsel araştırmalarda sadece Batı'ya değil, Uzak Doğu kültürüne de bir parça ışık tutmak hedeflenmiştir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ile yürütülmüş tarihsel bir araştırmadır. Bu tür coğrafyalara, onların sanatına dair basılı kaynaklar oldukça yetersiz olduğundan ağırlıklı olarak elektronik kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu araştırma ile Japon kültürünün kendine has tarzının ve sanatına yansımalarının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanat Eğitimi, Sanat Okulu, Sanatçı Yetiştirme, Sanat Ürünü

* Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokulu tarafından düzenlenen 5. Uluslararası Sanat Sempozyumunda yayınlanan bildiriden türetilmiştir.

¹Doktora Öğrencisi, Görsel Sanatlar Öğretmeni, M.E.B, sinem_alpaslan_(at)hotmail.com

A FAR EAST EXAMPLE OF THE HISTORY OF ART EDUCATION: JAPANESE KANO SCHOOL

ABSTRACT

The purpose of this research; systematic art education is taught in a school for a long time, introducing the Japanese Kano School, which should study the historical process of art education, on the basis of teaching and learning methods and artistic production methods. Thus, in the historical researches on the field, it is aimed to shed some light on not only the West but also the Far East culture. The study is a historical research carried out by literature search of qualitative research methods. This type of geography has been heavily influenced by electronic sources because their printed artifacts are quite insufficient. With this research, it is thought that the Japanese style will contribute to the unique style and reflection of its art.

Key Words: Art Education, Art School, Artist Training, Art Product

Alpaslan Asiltürk, Sinem. “Sanat Eğitimi Tarihine Uzak Doğu'dan Bir Örnek: Japon Kano Okulu”. *ulakbilge* 5. 16 (2017): 1631-1642

Alpaslan Asiltürk, S. (2017). Sanat Eğitimi Tarihine Uzak Doğu'dan Bir Örnek: Japon Kano Okulu. *ulakbilge*, 5 (16), s.1631-1642.

Giriş

Sanatsal üretimle ne amaçlandığı sorusu sorulduğunda; duygu ve düşünceleri dışı vurma, iletişim kurma, para kazanma günümüzde akla gelen ilk yanıtlardandır. Oysa tarihsel olarak geriye gidildiğinde sanatsal üretimin farklı amaçlara da hizmet ettiği görülür. Ânı ölümsüzleştirmek, fotoğraf makinesi icat edilene dek, özellikle de resim sanatının birincil hedeflerinden olmuştur. Bu şekilde kişi ya da durumlar, görsel olarak kayıt altına alınmış olup, farklı kesimlere, gelecek kuşaklara aktarılabilmektedir. Mitolojik öyküler, dini öğretiler, savaş, fetih gibi büyük bir kesimi etkileyen önemli olaylar bu durumlara örnek olarak verilebilirken; yüksek sosyoekonomik statüye sahip kişiler, dini figürler, askeri ve siyasi liderler de resimleri yapılmış kişilere örnek teşkil ederler.

Geriye dönüp dönem ressamlarının nasıl yetiştiğine bakıldığında, ilk bilinçli sanat öğretilerinin, aile ve yakın çevre örnek alınarak, usta-çırak ilişkisiyle geliştiği görülmektedir. Aile atölyeleri, baba-oğul ressamlar bu durumun bir sonucudur.

Bir alanda öğrenci yetiştirmenin, okullaşma mantığı ile belirli zamanlarda, grup olarak bir araya gelinip bilgi paylaşımının, Antik Yunan'da yapılmaya başlandığı görülmektedir. İlk akademiler, düşünürlerin bir araya gelip fikir alışverişi yaptıkları platformlar olmuştur. Bu ortamlarda yaşama dair çok çeşitli konular görüşülebilmektedir. Sanatın buralarda konu olarak ne derece yer bulduğu tartışılır; fakat Aristoteles'in kurduğu okulda sanat içerikli derslerin yer aldığı bilinmektedir. "Aristoteles, en çok görsel duyumun haz verdiğine inanır. Bu da bilgi edinmede görme'nin önemini bildirmektedir" (Timuçin, 2002, s. 250). O dönemlerde resimler çanak, çömlek v.b. malzemeler üzerine yapıldığı için günümüze gelen örnekler yok denecek kadar azdır.

Bir eğitim kurumu olarak sanat atölyeleri ilk kez Rönesans döneminde ortaya çıkmıştır. Artık usta-çırak ilişkisiyle sanat eğitiminin yetersiz kalmaya başlaması üzerine entelektüel çevrede yer alan bazı sanatçılar, ilk sanat akademisi oluşumlarını başlatmışlardır. Bunların birçoğu, günümüzde 'proto akademi' olarak adlandırılan, sanatçı grupların oluşturduğu atölyelerdir. Avrupa'da sanat alanında ilk gerçek akademi ise 1563 yılında İtalyan ressam Giorgio Vasari'nin varlıklı bir aileye mensup Alessandro de' Medici'yi yönlendirmesiyle kurulan Floransa Tasarım Akademisi'dir. Medici ailesi sanatçı değildir, dolayısıyla kurulan akademiye patron konumundadırlar. Fakat o dönemlerde Avrupa'dan çok uzaklarda, hali hazırda varlığını kendi kültür ve yaşayış biçimi içerisinde gelenekçi bir anlayışla sürdüren bir aile okulu daha vardır: Japon Kano Okulu. Aile mensuplarının tekelinde olan bu

okul kendi döneminde, 15-19. yüzyıllar arasında, dünya çapında en uzun süre eğitim vermiş sanat atölyesidir.

Resim 1

“Alessandro de Medici”, 1530’lar

Kano Okulu

Hem bir samuray, hem de amatör bir ressam olan Kano Masanobu (1434-1530), Kano Okulu olarak anılmaya başlayacak olan resim atölyesini, Kyoto’da kurmuştur. Okul, Japon hükümdarı Aşikaga döneminde (1336-1573) oluşturulmuş, sonraki hükümdar Momoyama döneminde de (1573-1600) faaliyetlerini sürdürmüş, ancak siyasi gelişmelerin ardından yeni Tokugava dönemi (1600-1868) başkenti Edo²’ya taşınmıştır. Japon sanat tarihine yön veren bu meşhur okulun üyelerinin büyük bir kısmı, etkinliklerini, Türk sanat tarihinde de bir dönem olduğu gibi, saray ressamı olarak sürdürmüştür. Bu bakımdan çoğu ressam, seçkin aristokrat sınıfın emrinde olmuştur. Ancak Türk resamlardan farklı olarak Kano resamları o dönemde dahi, hitap ettikleri kesim nedeniyle halk arasında itibar sahibi ve yüksek mevkide görülen kişiler olmuştur.

² Bugün Japonya’nın başkenti olan Tokyo

Resim 2

Yale Üniversitesi Sanat Galerisi, Samuray kolaksyonu

Japon sanatı uzun yıllar Çin sanat üslubundan etkilenmiştir. Lavi tekniğini Japonya'ya tanıtan da Çinli Budist Zen³ sanatçıları olmuştur. “Sanatın oluşum sürecinde dinle ilişkisini görmek, sanatı anlamak için gereklidir” (Soykan, 2015, s.106). Görüldüğü üzere Uzak Doğu’da dini şahsiyetler resim teknikleri geliştirirken, ki bu resimlerde dini konular işledikleri anlamına gelmemektedir, aynı dönemde Avrupa’da, giderek etkisi azalsa da kiliselerin dini öğretileri, resim konusu olarak çalışmalarda kendini göstermektedir. “Zen, her şeyden önce bir tasavvur ve irade disipliniydi. Zen’e göre ruhun doğa içinde yaşaması isteniyordu. Dolayısıyla bu düşüncenin sanata ne kadar yararlı olduğu anlaşılabilir” (Turani, 1997, s. 302). Resimlerde doğadan alıntılanan bitki ve hayvan tasvirleri buna örnektir. Japonların günlük yaşamlarında sıklıkla karşılaşılan paravanlar ve sürme kapılar, sanatçıların bu tekniği kullanarak sıklıkla resim yaptıkları yüzeyler olmuştur. Kano Okulu;

Muromachi’nin son döneminden Meiji’nin erken dönemine dek askeri yönetimin himayesinde, profesyonel sanatçılar için tarihsel geçmişi olan bir okuldur. Kano Okulu; Budist konular, Çin figürleri, kuş ve çiçek resimleri, hayvanlar, manzara, nanban görüntüleri, dünyanın ve Japonya’nın haritaları gibi geniş bir format ve tema üzerine çalışan, büyük oranda yetenekli ve seçkin

³ Kökeni Hindistan’daki Dhyana (ध्यान) okuluna kadar uzanan bir Mahāyāna Budist okulunun Japonca’daki ismidir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Zen>).

ressamlar yetiştirmiştir. Kanou Masanobu Muromachi iktidarında Milli Komutan olarak saray ressamı olmayı başarmıştır (aisf, 2017).

Kano Okulu ressamlarının tabi oldukları patronaj sistemi ordu ve hükümet uzantıdır. Ressamlara da ordu bünyesinde çalışıyor olmak onlara güven hissi vermiştir. Çünkü ülkedeki en güçlü merci himayesinde çalışmaktadırlar.

Kano Okulu kurucusu Kano Masanobu, Budist keşişlerin kullandığı lavi tekniğinden bağımsız çalışmalar vererek ilklere imza atmıştır. Masanobu'nun oğlu Kano Motonobu (1476-1559) da babasının izinden gitmiştir. “Zamanla repertuarları genişleyen Kano ressamları cesur fırça vuruşları ve parlak renkler kullanıyorlardı. Kano Motonobu doğal Japon resmi konuları, rengi ve dekoratifliği ile mürekkep ve fırça vuruşlarının belirgin olduğu Çin resim üslubunu birleştirerek Kano Okuluna özgü yeni bir tarz geliştirmişti” (metmuseum, 2017). Özkan Eroğlu kitabında (2014, s. 33) ancak saf olabilen bir sanatın yeniden inşaya neden olabileceğini söylemiştir. O dönemlerde Çin sanatı için de bu saflık ve bakirlikten söz etmekten mümkündür.

Resim 3

Kano Motonobu, 1507

Kano ressamlarının çalışmalarında “kocaman ağaçlar, kaplan, şahin ve aslan gibi görkemli hayvanlar, Çin figüratif resminde olduğu gibi saldırgan ve kendinden emin tasarımların büyük kısmını oluşturmuştur” (aisf, 2017). Üslup olarak yeni yaklaşımlar sergilense de konu olarak hala Çin ya da farklı coğrafyalarda olduğu gibi başrol doğanıdır.

Resim 4

Kano Eino

“Okul geleneğini sürdürmek için öğrenciler, ustalarının yaptıkları resimlerin aynılarını yaparak ve ustalarıyla aynı konuda çalışarak yeteneklerini geliştirir ve devam ettirirlerdi. Özenli bir şekilde uygulanan bu sistemle fırça tutuş ve hareketleri, usta çırak ilişkisi ile nesilden nesile aktarılırdı” (aisf, 2017). Tabi Kano Okulu’nda yetişen ressamların hepsi aynı oranda tanınmış ya da beğenilmiş sanatçılar olmamışlardır. “Okullar sanat öğretmekten çok sanatın temel bilgisini ya da teknik bilgisini verebilirler, insanı sanatla şöyle bir tanıştıracaklardır” (Timuçin, 2005, s. 5). Sonrasında kendini geliştirip Kano Okulu’nda da yaklaşımı ile öne çıkan aile ressamı olmuştur. Günümüzde pek çok eserine ulaşabildiğimiz okul yöneticisi ressamların, öne çıkan sanatçılardan olduğu düşünülebilir. 300 yılı aşkın devamlılığı ile de dünya sanat tarihinde eşsiz bir konuma sahip olan Kano Okulu’nu idare etmiş olan ressamların soy ağacı sıralaması şöyledir:

- Kanō Masanobu (1434–1530)
- Kanō Motonobu (1476–1559)
- Kanō Eitoku (1543–1590)
- Kanō Hideyori (d. 1557)
- Kanō Domi (1568–1600)
- Kanō Mitsunobu, d. 1608
- Kanō Sanraku (1559–1635)
- Kanō Naizen, (1570 - 1616)

- Kanō Sansetsu (1589–1651)
- Kanō Tan'yū (1602–1674)
- Kanō Eino (1631–1697)
- Kano Tsunenobu (1636–1713)
- Kano Yukinobu (1643–1682)
- Kanō Tanshin (1653–1718)
- Kanō Chikanobu (1660-1728)
- Kanō Shōsenin (1823-1880)
- Kanō Hōgai (1828–1888)
- Hashimoto Gahō (1835–1908)

(wikipedia, 2016)

Japon sanatçılar sadece hükümet bünyesinde çalışmamıştır. “Yüzyıllar boyu pek çok atölye açan Kano Okulu, eğitilmiş ve yetenekli zanaatkarları da yanına alarak içlerinde samurayların, aristokratların, Buda ve Şinto rahiplerinin de olduğu sayısı giderek artan tüccar müşterilerine de hizmet etmiştir” (metmuseum, 2017). Kano ressamı zamanla ülkede sanat piyasasını elinde tutan, en çok talep gören sanatçılar haline gelmiştir. “Kano Okulu mensupları, çalışma tarzlarını gizli tutarak dışarıdan kimselerle paylaşmamışlardır; fakat ailenin geniş olması, ayrılan çıraklar ve çoğaltılan kitaplarla Kano tarzı hızla yayılmış, hatta pek çok kentte sahte Kano Okulları açılmıştır” (metmuseum, 2017).

Kano Okulu'nun en başarılı üyesi ise “Edo dönemindeki general ressam olarak anılan, 15 yaşından beri en önemli kalelerin dekorasyonunu yapan Kano Tan'yu (1602-1674) olmuştur” (metmuseum, 2017). Zaten 1600'ler okulun en etkin olduğu dönemdir. Kyoto'yu tanımayıp Edo'yu başkent ilan eden, askeri rejimdir. Ancak o dönemde Japonya'da, Kano tarzı dışında yeni bir resim anlayışı da kendine yer bulmuştur. Ukiyo-e stili, “Aristokratik bulunan Kano Okuluna bir karşı çıkış olarak görülür. Ukiyo-e, büyümekte olan orta sınıfın tercih ettiği tarz olmuştur” (kavrakoglu, 2017). Japon Sanatında önemli bir üslup olan Ukiyo-e tablolarına 17. yüzyılda Japonya'nın en büyük kentlerinden Edo, Kyoto ve Osaka'da rastlanmıştır. Kâğıt üzerine yapılıp rulo halinde muhafaza edildiği gibi yine paravan ve kapılarda sıklıkla rastlanan bir resim türüdür. “Büyük ilgi gören bu resim anlayışının konularını güzel kadınlar (bijin), kuş ve çiçekler (kacho), Kabuki Tiyatrosu, sumo güreşçileri, güzel manzaralar (misho), tarih ve mitolojiden sahneler (abuna-e) ile erotik resimler (shunga) oluşturmuş ve bu anlayış estamp denilen baskı yoluyla yaygınlaştırılmıştır” (Kınık, 2012, s. 4). Ayrıca bu tür, Batıda empresyonist ve post-empresyonist pek çok sanatçıyı da etkileyecektir. “Bu sanatçıların başında ukiyo-e sanatının gerek konularından gerekse biçimsel özelliklerinden etkilenen Fransız sanatçı Lautrec gelmektedir” (Keser, 2009, s. 343). Van Gogh ise, “tablolarının,

hayran kaldığı renkli Japon baskıları gibi, doğrudan ve güçlü bir etkiye sahip olmasını istiyordu” (Gombrich, 2002, s. 546). Zaten empresyonistler için yapılan tanımlamalar genel Japon resim sanatı ile olan ortak özellikleri özetler niteliktedir. “Empresyonistler ışığa ve renge, tutkuyla karışık bir ilgi duruyorlardı, geleneksel perspektife ve resmi donduran mükemmelliğe karşı belirgin bir itirazları vardı” (Bocquillon, 2005, s.12). Konu olarak da farklı yönelimler görülmeye başlamıştır. Halk arasında anlatılagelen efsanevi öyküler, destanlar resimlerde daha çok işlenmeye başlamıştır.

Resim 5

Kano Tan'yu

En parlak döneminde konu ve üslup bakımından Kano Okulu “Konfüçyüs felsefesine dayalı bir yönetim biçimini benimseyen Tokugawa Şogunluğu’nun etkisiyle ve Tanyu’nun önderliğinde belli bir değişim göstermiştir. Örneğin önceleri dinsel konulara hiç yer verilmezken bu dönemde özellikle Konfüçyüsçü konular işlenmeye başlamış, kompozisyonlarsa daha uyumlu ve yumuşak bir anlatım kazanmıştır” (Kuruyazıcı ve diğerleri, 2008, s. 816). Yine Çin ahlak ve felsefesinin ne denli baskın olduğu görülmektedir.

“Edo döneminde Tokugawa askeri birliğiyle anlaşılarak refah içinde faaliyetlerini sürdüren Kano Okulu, 19. yüzyılın sonlarına doğru, patronlarının güç kaybetmesi ile popülaritesini yitirmeye başlamış ve rakip ressamların gölgesi altında ezilmiştir” (metmuseum, 2017). Tabi askeri rejimin devrilmesi ve yeni imparatorluk rejiminin bu gidişatta önemli rolü vardır. Alâeddin Şenel’in de belirttiği gibi “Toplumsal artının saraylarda birikmesi toplumsal ve siyasal gelişmeleri hızlandırır

(askerler sınıfını güçlendirip, imparatorluklara yol açar)” (1995, s.285). Japon halkı için de durum bu yönde gelişme göstermiştir. Toplumsal sistem açısından değerlendirilecek olursa “sistemin öğeleri birbirleriyle bağlantılı olduklarına göre, parçalardan birinde olan bir değişiklik diğer parçaları da etkileyecektir” (Türkoğlu, 2010, s. 36). Etkilenen bu temel parçalar hükümet, ordu ve eğitim sistemidir.

Modern sanat eğitimi dönemi ise 1910-1918 yılları arasında başlamıştır. Shintei Gacho, 1910'da konuları Eğitim Bakanlığınca belirlenen, hükümet destekli bir çizim kitabı yayımlamıştır. Bu kitap sanat eğitiminde yeni bir yaklaşımın kapılarını açmıştır; ‘kopya eğitimi’ şeklinde değil de çocuğun psikolojik gelişimine dayalı ilerlemeci bir yaklaşımı temel almıştır. O zamana dek sadece çocuğun el-göz koordinasyonu becerisi üzerinde duran eğitimin aksine Shintei Gacho, disiplinlerarası bir eğitim planı yapan ilk öğretmen olmuştur (art.hyogo-u, 2017).

Sistematik sanat eğitiminin Uzak Doğu'daki seyrine baktığımızda, Japonya'da kanunen sanat eğitiminin, Kano Okulu'nun sona erme dönemi olan 1872'den itibaren yer bulduğu görülmektedir. “Japonya'da Meiji dönemi sonrasında Batı ile karşılıklı ilişkilerin güçlenmesi ile Batı, Doğu'nun diğer güzellikleri gibi sanatıyla da tanışmıştır” (Kuşuncu, 2014, s. 43). Japon sanat eğitimi için de Batı'ya yönelme söz konusudur. Fakat Kano üslubu, 1920'lerde Modern Sanat eğilimlerinin görülmeye başlamasına dek sanat eğitiminde belirgin olmuştur. Dönemin Japon İmparatoru Meiji'nin, batılı kültür akımına tepki olarak yaydığı ulusçuluk politikası da bunu desteklemiştir.

Sonuç

Geriye dönüp Uzak Doğu'da, 15.-19. yüzyıllar arasında devam etmiş olan sanat eğitimi anlayışına bakıldığında, Çin sanatından yola çıkmış, asker ressamların oluşturduğu disiplin içerisinde var olan Kano Okulu karşımıza çıkmaktadır. Teknik olarak Çinli Budist Zen sanatçılarından aldıkları lavi tekniğini, cesur fırça vuruşları ve parlak renkler kullanarak geliştirdikleri yeni bir tarzla terk etmişlerdir. Günlük yaşantılarında kullandıkları sürme kapılar ve paravanları, resim zemini olarak kullanmışlardır. Ordu ve hükümet uzantılı bir patronaj sistemiyle çalışan okul, usta-çırak ilişkisiyle eğitim vermiştir. Öğrenciler, ustalarının yapmış olduklar resimleri birebir taklit etmişlerdir.

Kano Okulu, yıllar içerisinde hükümet dışında, hızla genişleyen bir müşteri profiline sahip olmuştur (aristokratlar, rahipler, tüccarlar).

Toplumsal sistemi etkileyen başlıca birimler, Kano Okulu'nu da etkilemiş, askeriye'nin güç kaybetmesi okulun da kan kaybetmesine neden olmuştur.

Japon sanatçıların askeri geleneğin de etkisiyle fazla tutucu ve kendi içlerindeki muhafazakâr yapıları Kano tarzının, eş zamanlı olarak Avrupada gelişen ve yayılan sanat üslubunun aksine, kendi coğrafyasıyla sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ancak bu durumun zengin, eşsiz bir tarzın oluşumunda ve uzun yıllar nesilden nesile aktarmasındaki etkisi de yadsınamaz.

Batı sanatı dışında farklı coğrafyaların sanatı hakkında kapsamlı bir araştırma amaçlandığında Türkçe kaynakların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Üstelik yabancı kaynaklar da sınırlıdır. Bu konuda sanat eğitimi alanında daha fazla çeviri yapılmasına ihtiyaç vardır.

Sanatçı yetiştirme, okullaşma mantığı üzerinden Japonya'nın yakın tarihinin ele alındığı bu araştırma, Batı merkezli sanat tarihi ve sanat eğitimi anlayışına alternatif olarak, Uzakdoğu'nun kendi içindeki zengin ve köklü kültürünün de, alan yazında incelenmesi gereken bir değer olduğunu gündeme getirmektedir.

KAYNAKLAR

- Bocquillon, M. F. (2005). *Empresyonizm*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Eroğlu, Ö. (2014). *Sanatın Yeniden İnşası*. İstanbul: Tekhne Yayınları.
- Gombrich, E. H. (2002). *Sanatın Öyküsü*. (Üçüncü Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keser, N. (2009). *Sanat Sözlüğü*. (İkinci Basım). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kınık, M. (2012). Xylografie'nin İllüstrasyonda ve İllüstratif Kitap Tasarımlarında Kullanımı Üzerine Tarihsel Bir Araştırma, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(4), Sayı: 29.
- Kurşuncu, İ. (2014). Zen'den Manga ve Otaku Kültürüne Japon Sanatı ve Boşluk Bağlamında Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kuruyazıcı, H. ve diğerleri. (2008). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: Yem Yayın.
- Soykan, Ö. N. (2015). *Estetik ve Sanat Felsefesi*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Şenel, A. (1995). *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Timuçin, A. (2002). *Düşünce Tarihi 1*. (Dördüncü Basım). İstanbul: Bulut Yayınları.

Timuçin, A. (2005). *Estetik Bakış*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Turani, A. (1997). *Dünya Sanat Tarihi*. (Altıncı Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Türkoğlu, N. (2010). *Toplumsal İletişim*. (Dördüncü Basım). İstanbul: Urban Kitap.

Aisf, 2017: <http://www.aisf.or.jp/~jaanus/deta/k/kanouha.htm>

Erişim Tarihi: 18.04.2017

Art, 2017: <http://www.art.hyogo-u.ac.jp/fukumo/InSEAINJapan/History%20JAE.html>

Erişim Tarihi: 18.04.2017

Kavrakoglu, 2017: <http://blog.kavrakoglu.com/japonya-39resimsanati/>

Erişim Tarihi: 18.04.2017

Metmuseum, 2017: http://www.metmuseum.org/toah/hd/kano/hd_kano.htm

Erişim Tarihi: 18.04.2017

Wikipedia, 2016: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Zen>

Erişim Tarihi: 04.06.2016

Wikipedia, 2016: http://en.wikipedia.org/wiki/Kan%C5%8D_school

Erişim Tarihi: 04.07.2016